

TARİHİN KURGULANMASI AÇISINDAN İKİ ROMAN: SODOM VE GOMORE İLE DERSAADET'TE SABAH EZANLARI

Melih ERZEN*

Özet

Türk Edebiyatında Kurtuluş Savaşı yılları üzerine çok sayıda roman kaleme alınmıştır. Bu romanların büyük bir kısmı birbiriyle benzerlik gösterir. Mütareke'nin hemen sonrasında (1918) İstanbul'da meydana gelen değişimler, insanların ülke ve toplum karşısında takındığı tavrın farklılığı yine birçok romanda işlenmiştir. Bu incelemede ele aldığımız iki roman da Mütareke Dönemi İstanbul'unu konu almaktadır. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Mütareke Dönemi'ne bütün ayrıntılarıyla şahit olmuş bir edebi şahsiyettir. Attilâ İlhan ise Mütareke Dönemi İstanbul'unu kaynaklardan öğrenmiştir. Bu durumda, bir dönemin iki farklı bakışla ele alınması söz konusudur.

Anahtar Sözcükler: Türk Romanı, Attilâ İlhan, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Sodom ve Gomore*, *Dersaadet'te Sabah Ezanları*, Türk Romanında İstanbul, Tarih – Roman İlişkisi

Giriş

Birinci Dünya Savaşı'nın bitmesinden sonra İstanbul işgal edilir ve İngilizler şehrin her tarafını ele geçirir. Bu sıkıntılı dönemin hiç kuşkusuz en kötü süreci, tarihlere "Mütareke Dönemi" diye geçecek olan 1918–1920 yıllarını içine almaktadır. Mütareke, Batı'nın planlı bir şekilde Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalayışının adıdır. Önemli bir tarihi dönem olan Mütareke yılları, Türk romanında çok fazla işlenmiştir (Geniş bilgi için bakınız: Törenek, 2002). Çalışmamızda Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Sodom ve Gomore* adlı romanıyla Attilâ İlhan'ın *Dersaadet'te Sabah Ezanları* adlı romanında, Mütareke yıllarının nasıl ele alındığına karşılaştırmalı bir şekilde inceleyeceğiz.

Milli Mücadele yıllarının önemli yazarlarından Yakup Kadri Karaosmanoğlu (1889-1974) kaleme aldığı eserlerde, yaşadığı bu tarihsel dönemi kuvvetli bir gözlem gücüyle yansıtmaya çalışır. Romanlarına konu olan tarihsel süreci, içinde yer alarak hatta olayların merkezinde bulunarak yaşayan Yakup Kadri, genellikle bir aile seçer ve bu ailenin çevresinde olup bitenlerle roman kurgusunu oluşturur. Yazarın, bu çalışmada ele aldığımız, *Sodom ve Gomore* adlı romanı da Mütareke Dönemi İstanbul'unu, İngilizlerin yanında yer alan Leyla'nın ailesi çevresinde ele alan bir eserdir.

* Yrd. Doç. Dr.; Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Özellikle şair kimliğiyle ön plana çıkan, birçok konuda yazdığı eleştirel yazılarla da bilinen Attila İlhan (1925–2005), aynı zamanda *Aynanın İçindekiler* isimli roman serisiyle kurguya dayalı edebiyat metinleri de ortaya koymuş bir sanatçıdır. Attila İlhan, Yakup Kadri'den farklı olarak, tarihi nitelikli romanlarında konu edindiği olayları yaşamış değildir. O, tarihi romanlarında daha çok topluma ve toplulum içinde bulunduğu duruma tarihsel belgeler ışığında bakmaya çalışmıştır. Nitekim Attila İlhan'ın, *Dersaadet'te Sabah Ezanları* isimli romanı da Mütareke Dönemi İstanbul'unun içinde bulunduğu şartları konu edinmektedir.

Sodom ve Gomore ile *Dersaadet'te Sabah Ezanları* adlı romanları ele aldığımız bu çalışmada, farklı şartlarda yetişmiş farklı iki nesil olarak da değerlendirebileceğimiz iki yazarın aynı tarihi dönemi kendi bakış açıları doğrultusunda işledikleri bu romanların birbirine benzer yönlerini, kahramanların ayrılan ve birleşen özellikleri ile romanların kurgusunu irdeleyeceğiz.

Günah Şehrine Dönüşen Yaşamlar: *Sodom ve Gomore*

Yakup Kadri'nin dördüncü romanı olan *Sodom ve Gomore*, 1928 yılında yayımlanmıştır. Romanın ismi, Yakup Kadri'nin bilinçli tercihidir. Kitap, ismini Hz. Lut döneminde sapıklık ve ahlaksızlıktan dolayı lanetlenmiş iki şehir olan Sodom ve Gomore'den almaktadır. Bu iki şehrin kısa hikâyesi şöyledir: Allah'ın emri üzere Hz. Lut ile inanmış yakınları, meleklerin dediklerine uyarak bu şehirleri terk edeceklerdir. Çünkü bu şehirlerde sapıklık gitgide artmakta, bunun önüne geçilememektedir. Birtakım sapıklıkları adet edinen halka ceza olması için bu şehirlere yeryüzünde görülmemiş bir Allah gazabı gönderilmeye başlanmıştır; yanardağların püskürttüğü kükürt alevleri ve taşlar, insanların üzerine yağmıştır. Böylece söz konusu iki şehir yerle bir olmuştur (Çelik, 2009, 119). Yakup Kadri Karaosmanoğlu da işgal yılları İstanbul'unda özellikle zengin kesim diyebileceğimiz ailelerin içine düştükleri sapıklık ve ahlaksızlık durumunu anlatmak amacıyla romanına bu ismi vermeyi uygun bulmuştur.

Romanın her bölümünün başında Ahd-i Atik'den parçalar bulunmaktadır. Vak'a 1918 yılında İstanbul'un resmen işgaliyle başlar ve işgalin son bulup zaferin elde edilmesiyle sona erer. İlk bölüm, romanın önemli bir karakteri olan Captain Gerald Jackson'un evinde açılmaktadır. Captain Gerald Jackson işgal için İstanbul'da bulunan bir İngiliz subayıdır. İlerleyen sayfalarda, romanın baş kadın karakteri olan Leyla ile aralarında çok sıkı bir ilişki gelişme gösterir.

Leyla, Düyûn-ı Umûmiye memurlarından Sami Bey'in kızıdır. Leyla ve onun yakın çevresi varlıklı ailelerden oluşmaktadır. Onlar Milli Mücadele ruhuna inanmayan, Türk askerlerinden nefret eden ve İngiliz subaylarıyla sıkı ilişkiler kurmuş bir çevrede yaşamaktadırlar. Öyle ki romanın ilerleyen bölümlerde Leyla'nın evinde verilen partilerde, İngilizlerin nasıl gelip baş köşeye oturduklarına şahit oluruz. Açık bir şekilde "*İşgal atındaki İstanbul'da Batı hayranlığı, alafrangalık, ister istemez 'işbirlikçi hain'e dönüş'*"meye başlamıştır (Naci, 2008, 65). Öte yandan romanda Leyla'nın nişanlısı aynı zamanda dayısının oğlu olan Necdet, baş erkek karakter konumundadır ve sergilediği duruşla diğerlerinden ayrılır:

"*Leyla'nın dayısının oğlu Necdet mutaassıp bir İngiliz düşmanı idi. Bir İngiliz'e uzaktan selam vermek, bir İngiliz'le ahbablık etmek, bir İngiliz'in bulunduğu topluluğa girmek, hatta tramvay ve vapur gibi umumi yerlerde bir İngiliz'in yanına oturmak bile bu genç*

adam için dayanılmaz bir azap olurdu. Leyla'ya göre dayısının oğlunun bu hali bir çeşit övünmeden başka bir şey değildi." (Karaosmanoğlu, 2002, 23-24).

Necdet, Leyla ile nişanlı olmakla birlikte ondan ve onun çevresinde bulunan insanlardan çok farklı düşünmekte, İngilizlerden de nefret etmektedir.

Romanda hem yabancı hem Türk uyruklu birçok karakter bulunmaktadır. İngiliz kesimden Read'in de arkadaşları olan; Captain Marlow, eşcinsel Amerikalı gazeteci Miss Fanny Moore, Lübnan kökenli Madam Jimson, soylu Fransız zabiti Colonel de Rochepierre gibi kişiler yabancıdırlar. Leyla'nın çevresinden olan zengin Türklerden ise Atif Bey, Miss Fanny Moore'un sevgilisi Nermin, züppe ve sünepe paşazade Orhan Bey gibi kişiler bulunmaktadır. Bu kişilerin ev partilerinde sık sık bir araya geldiklerini görürüz ve ne kadar sapık ilişkiler içerisinde bulduklarına roman ilerledikçe daha çok şahit oluruz.

İngilizler İstanbul'u işgal etmişlerdir; ülkenin içinde bulunduğu durumu hiç de yansıtmayan varlıklı aileleri sömürmekte ve devamlı bir yerlerde eğlenmektedirler. Diğer taraftan ilerleyen olay ise Milli Mücadele'dir. Necdet, romanın Milli Mücadele kanadıyla ilgili olan kişisidir. Biz, esas itibarıyla Anadolu'da başlayan hareketten Necdet'in ve onun arkadaşı Doktor Cemil Kami'nin anlattıklarıyla haberdar oluruz. İşte romanda bu iki olay yan yana ilerlemektedir. Aynı zamanda Leyla ve Necdet'in aşkları da romanda işlenmektedir. Necdet ve Leyla nişanlıdır, fakat Leyla'nın Jackson Read ile de ileri seviyede bir arkadaşlık ilişkisi vardır. Ne var ki Necdet bundan mutsuz olur, onların bir araya geldikleri partilerden rahatsız duyar. Bu gidişat, Necdet'e tıpkı ülkenin içinde bulunduğu durumdan duyduğu acıyı yaşatır. Romanda mekân olarak Beyoğlu, Nişantaşı, Şişli gibi semtlerin seçilmesi de tesadüfî değildir. Çünkü buralarda bulunan gazinolarda partiler verilmektedir. Eğlence hayatının yoğun olduğu bu semtlerde vatanı önemseyen insan sayısı da oldukça azdır.

Romanın bitimine doğru yalnızca Leyla ve Necdet'in sonları verilmez. Anadolu hareketi başarı ile tamamlanmış ve vatan, içinde bulunduğu durumdan kurtulmuştur. Kurtuluşun gerçekleşmesiyle beraber yabancı birlikler İstanbul'u terk eder. Bu durum sapkınlıklarla dolu bir hayata alışmış olan aileleri neredeyse üzer. Necdet, altında ezildiği üzüntülerden artık kurtulmuştur ve zaferin getirdiği mutluluğu yaşamaktadır. Leyla kendini Necdet'e affettirmeye çalışır, ama onun gözünde Leyla artık anlamını kaybetmiştir. İşgal yıllarında sergilediği duruşla ve Necdet'e yaşattığı hayal kırıklıklarıyla Leyla, kendisine duyulan aşkı büsbütün yok etmiştir. Necdet'in Leyla karşısındaki hissizliği bundan ileri gelmektedir:

"... Leyla'nın öpüşü altında kendi ağız tamamıyla kilitli kaldı. Bu kilitli ağız Leyla'nın bütün umidini bir anda kırverdi. Kolları kesildi, vücudu elastikiyetini kaybetti ve genç adamın kucığında kaskatı bir heykel gibi kaldı." (Karaosmanoğlu, 2002, 294).

İngiliz Zulmü Altında Zafer Umudu

İngilizlerin İstanbul'u işgal etmesi, varlıklı ailelerin vatanın yok oluşunu umursamadan yalnızca kendi eğlencelerini düşünmeleri, Necdet'in bizi aralıklarla Anadolu'dan haberdar etmesi ve İstanbul'da halkın içinde bulunduğu zor durumlar. Tüm bunlar Mütareke Dönemi İstanbul'unun özellikleridir.

İstanbul'da bulunan zengin kesimin ülkenin durumuna nasıl kayıtsız kaldığına ve ahlakî bir çöküşe nasıl sürüklendiğine, *Sodom ve Gomore* romanının henüz baş-

langıcından itibaren tanık oluruz. Onlar mücadelenin “saçma” olduğu düşüncesindedirler. Romanın ilk kısmında Anadolu’da yaşananlarla ilgili bilgi yer almamakta veya İstanbul’da yaşayan halkın işgalci güçler tarafından nasıl ezildiği gözler önüne serilmemektedir. Bu kısımda daha çok İngilizler ile zengin Türklerin çarpık ilişkilerine şahit oluyor, Leyla ve çevresindeki Türklerin hiçbir şekilde siyasi gelişmelerle ilgilenmediklerini görüyoruz. Zaman zaman da Necdet’in bakış açısından İstanbul’un hali yansıtılır:

“Genç adam, soluk bir karanlığın içinde bir şeyi bekliyormuş gibi duran İstanbul’a baktı. Tek Türk ışıkların ancak yerini tespit edebildiği bu koyu kara şehir silüetinde hem akıcı, hem de katı bir hal vardı. Daha doğrusu sinsi sinsi yatan kocaman bir hayvana benziyordu... Bu şehir 16 Mart işgal günü Necdet’e gene böyle bir canlı mahlûk manzarası göstermişti.” (Karaosmanoğlu, 2002, 193).

İlerleyen bölümlere doğru Necdet’in, vatanın içinde bulunduğu durum ile ilgili daha derin düşüncelere daldığı görülür. Bu düşünceler, onun İngilizlere olan nefretini daha çok artırmış ve Leyla’dan uzaklaşmasına sebebiyet vermiştir. Romanda, İngilizlerin İstanbul’da halkı nasıl ezdiğine ve kendi memleketlerindeki gibi nasıl yabancılaştırdıklarına dair bölümler de bulunmaktadır:

“Necdet tramvayların birinde şöyle bir faciaya şahit oldu: İki bacağı kesilmiş bir Türk askeri kendisine sığınacak bir köşe bulmak için kalabalığın içinde bin zahmetle sürünerek tramvayın ön sahanlığına geçmeye çalışıyor. Tam bu sırada, bir durakta, o taraftan içeriye doğru şuh, fıkrıdak bir kız girdi; yanında bir İngiliz zabiti vardı. Oturmak için yer aradılar. İngiliz zabiti kirbacının ucuyla önden üçüncü sırada oturan iki kişiye kalkmalarını işaret etti. Kız, gülererek açılan yere doğru yürürken kısık bir feryat koptu. Bu yerde sürünen zavallı kötürüm askerin sesiydi. Kız iskarpinlerinin sivri topuklarıyla bunun tek dayanağı olan ellerinden birine basmıştı. Lakin utanmaz kız bu hareketinden hiç sıkılmadı... Necdet, bu sahnenin mazlum ve zalim aktörleri yanında daha fazla kalmamak için kedisini tramvaydan aşağı attı. ... Yalnız iki adımda durup kendi kendine: Bu facia ne vakit bitecek, ne vakit, ne vakit? Diyordu.” (Karaosmanoğlu, 2002, 257-258).

İstanbul’un ne halde bulunduğu bu alıntıda çok açık bir şekilde ortaya konulmuştur. Tramvaydaki genç kız da Leyla gibi bir örnektir. Necdet, şahit olduğu bu olaylardan sonra sık sık Anadolu’yu düşünür halededir.

Romanın sonlarında, zaferin yaklaşmakta olduğu okuyucuya hissettirilir: Necdet, arkadaşı Cemil ile karşılaşır; Cemil, Anadolu hareketinin iyi gittiğini ve İstanbul’a yaklaştıklarını ifade eder. Burada dikkat çeken şey ise Necdet’in ilk defa Cemil ile gitmek isteysidir:

“Cemil: buraya ‘‘Hilaliahmer’’e ait bir iş için geldim. Haftaya döneceğim... Necdet: beni beraber al, Cemil!.. dedi.

Cemil: ne lüzum var! Artık bizim gelmemiz yaklaştı. Ben yola çıktığım sıralarda cephe-de öyle bir hazırlık vardı ki... Geceyi gündüze katarak çalışıyorlardı. Bu gidişle uzun sürmeyeceğe benziyor. Belki bu ayın sonunda ne olacaksa olup biter!” (Karaosmanoğlu, 2002, 262).

Bir savaş halinin, bir direnişin, umut verici bir mücadelenin olduğunun açık bir şekilde ifade edilişi; artık zaferin yakın olduğunu göstermektedir. *Sodom ve Gomore’nin* son kısmında ise zaferin kazanılması, vatanın bağımsızlığa kavuşması söz konusudur:

“Önce heyecanlı, heyecanlı bir sessizlik, sonra bazı kaygılı uğultular. İstanbul asırlar var ki, bir zafere inanmak hassasını kaybetmiştir. ... Anadolu'nun içinden yepyeni bir millet doğmuştur.” (Karaosmanoğlu, 2002, 269).

Romanın bu bölümünden sonra bazı tarihsel gerçeklikler yer almaktadır. Geri alınan vatan topraklarından bahsedilmekte, yabancı kuvvetlerin nasıl büyük heyecanla geldilerse iki katı hüüzünle geri döndükleri ifade edilmektedir:

“Aziz anneciğim, görüyorsunuz ki, oğlunuz bu uzun şark seferinden hiçbir ganimet olmaksızın dönüyor; hatta bir kedi bile... Tarih tekerrürden ibaretmiş. Bundan sekiz - dokuz yüz sene önce bizim geçtiğimiz yollardan geçenlerin hazin akıbetine uğramış oluyorum; yani pek yorgun, kırılmış ve ellerim kollarım boş olarak dönüyorum.” (Karaosmanoğlu, 2002, 280).

Bu sözler Yakup Kadri tarafından bir İngiliz subayı olan Jacscon Read'e, annesine yazdığı mektupta söylenmiştir. Necdet'in ifadelerinden ise yabancıların İstanbul'u niçin işgal edip nasıl mağlup olduklarını açık bir şekilde anlamış oluruz. Yakup Kadri, Necdet'in zafer coşkusu içindeki halini satırlarına şöyle taşır:

“Ah, hangi dil, hangi kalem Necdet'in haftalardan beri yaşadığı coşkunluk ve heyecanı anlatabilir? Kendisi bile bunu bize anlatamaz. Çünkü o, halk denilen tuzlu ve baharlı denizin içinde kaynayan bir zerre haline girmiştir.” (Karaosmanoğlu, 2002, 281).

Aşklar ve Acılar İçinde Bir Şehir: Dersaadet'te Sabah Ezanları

Attila İlhan'ın *Dersaadet'te Sabah Ezanları* isimli romanının ilk basım yılı 1981'dir. Roman, “Aynanın İçindekiler” sersisinin dördüncü kitabıdır. Bu roman da *Sodom ve Gomora* gibi Mütareke yıllarını ele almaktadır. Ancak bu romanda daha çok 1903- 1920 arasındaki olaylara -İttihat ve Terakki'nin Paris'te şekillenmesinden başlayarak- şahit oluruz. Milli Mücadele'nin kazanılmasına ulaşmadan roman son bulur. Jön Türklerin Paris'te örgütlenmesinden 1909'da İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesine ve Milli Mücadele'nin güç kazandığı döneme kadar yaşananlar romanda yer almaktadır. Ancak süreç, klasik bir anlatım tekniğiyle verilmez; geriye dönüşler sıklıkla kullanılır.

Üç ana bölümden meydana gelen romanın ilk bölümü 1919 yılını anlatır. İkinci bölümde 1909 yılının 1919 ile ilintili zaman dilimine geçilir. Son olarak İzmir'in işgal tarihini esas alan üçüncü bölüm yer alır. Bölümler içerisinde bulunan her ara kesitin başında, dönem gazetelerinden haberler vardır. Bu kullanımın, romanı oluşturan tarihsel kurguya gerçekçilik kazandırdığı söylenebilir.

“Dersaadet'te Tevkiyat Devam Ediyor

Ermenilere zulmetmek iddiasıyla derdest edilenler meyanında, sabık mebuslar, gazeteciler, bir de müderris bulunmaktadır. Dersaadet (hususisi)” (İlhan, 2003, 39).

Romandaki başlıca karakterler şunlardır: Abdi Bey, Abdi Bey'in karısı Neveser, Neveser'in çocukluk arkadaşı ve daha sonra sevgilisi olacak olan Münif Sabri, Abdi Bey'in çarpık ilişkilerinin bulunduğu Roza Mirzahi, Abdi Bey'in babası Köse İsmail, Neveser'in kardeşi Ahmet Ziya ve diğer bazı karakterler.

Selanik'te halıcılık yapan Halıcızâdeler, şehrin nüfuzlu ailelerindedir. Ailenin tek varisi (Bacaksız) Abdi Beydir. Aile, varlıklı oluşu dolayısıyla ve devrin

şehir-halk yapısından ötürü gayrimüslim kesimle yakın temastadır. Bu kesim, roman boyunca Mirzahiler olarak karşımıza çıkar. Abdi Bey, aradaki yakınlıktan faydalananak komşuları Rosa Mirzahi ile yasak aşk yaşarken babası İsmail Bey onu Paris'e gönderir. Abdi Bey, Paris'te Ulûm-ı Siyasiyye tahsili görecektir. Fakat Paris'e gidince okuldan ziyade sefahate devam eder. Bu arada birer Jöntürk olan İttihat ve Terakki yanlılarıyla temasa geçerek cemiyete katılır. Uzun süre kaldığı Paris'ten yurda döndüğünde babası İsmail Bey, onu hemen evlendirme yoluna gider. Aday olarak ise Alaman Ziya Bey'in kızı Neveser münasip görülmüştür. Çünkü Neveser, güzel ve modern bir kızdır. Abdi Bey gibi bir adamı idare edebilmek için de oldukça uygundur. Neveser'in kardeşi Ahmet, bu evliliğe karşı çıkar. Neveser'i seven Münif Sabri, Abdi Bey hakkında Neveser'i uyarsa da onu bu konuda ikna edemez. Abdi ve Neveser, kısa süre içinde evlenirler. Halıcızadeler, Neveser'i beğenir ve çok sürmeden onu konağın gözdesi yaparlar. Ancak Neveser, kocasında kendi duyarlılığını bulamaz. Bu nedenle büyük bir hayal kırıklığı yaşar. Evlilik Abdi Bey'i hiç değiştirmez; sadece iyi biri ile evlendiğine inanır ve gayrimeşru münasebetlerine devam eder. Öte yandan Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı ile Selanik yurttan ayrılır. Böylece Türkler ve Yahudilerin bir kısmı İstanbul ya da İzmir'e göç ederler. Savaş sonrasında Abdi Bey, bir İttihatçı olmak hasebiyle savaş suçlusudur. Bu itibarla gözden uzak olmayı yeğler. İstanbul'a göç eden eski komşuları Rosa Mirzahilerde kalır. Rosa'nun kocası Leon yine iş gezisinde bulunduğu için bunda tereddüt etmez. Bu sırada biz onların yalısında yaşanan çarpık ilişkilere şahit oluruz. Neveser, Almanya'da tahsilini tamamlayarak yurda dönen kardeşi Ahmet ile biraz olsun teselli bulur. Ahmet'in gelişinden sonra Münif Sabri ile de görüşmeye başlayan Neveser, eski aşığının sevgisine karşılık verir. Ahmet, Almanya'da sosyalist bir genç olmuştur; bu yüzden işçi hareketlerine katılır. Münif ise Anadolu'daki Milli Mücadele'ye İstanbul'dan istihbarat sağlamaktadır. Münif'in şahadeti, hayata yeniden başladığına inanan Neveser'i yıkar. Çünkü Münif öldürülür. Neveser, olayı gazete haberinden öğrenir:

"Matbuatımızın mümtaz simalarından, Birlik refikimizin güzide muharrirlerinden, 'Selanlıkl' Münif Sabri Bey, evvelki akşam yatısı üzeri Vezneciler'deki hanesine avdet ederken, hüviyeti meçhul birtakım eşhas tarafından katledilmiştir. Dersaadet (Hususi)" (İlhan, 2003, 439).

Felaketlerin Ortasındaki İstanbul

Dersaadet'te Sabah Ezanları romanında Mütareke Dönemi İstanbul'unun içinde bulunduğu şartlar, II. Meşrutiyet arka planı ile verilmektedir. Romandaki tarihsel olgulara baktığımızda birçoğunun gerçeklikle uyuştüğünü görüyoruz. Romanın daha ilk bölümünden itibaren İttihat ve Terakki'den, mensubu olan Abdi Bey dolayısıyla bahsedilir. Abdi Bey, Paris'te bulunduğu dönem içinde İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne üye olmuştur. Bu vesileyle roman boyunca İttihat ve Terakki'nin üyeleri ve faaliyetleri hakkında sunulan ayrıntılı bilgilere rastlarız. 1919 yılının anlatıldığı ilk bölümde Abdi Bey, İttihat ve Terakki mensuplarının aranması dolayısıyla saklanmaktadır:

*"Altmış kişilik liste ha! Saklanmaya karar vermesinde, duydukları ne kadar etkili olmuştur, Abdi Bey kestiremiyor. Olmuştur elbet, Hüsnü Faik'in istihbaratı yabana atılmaz." (İlhan, 2003, 32).*Birinci bölüm boyunca İzmir'in işgali, Anadolu'nun içinde bulunduğu durum, İstanbul'da yaşananlar, Osmanlı Hükümeti'nin yabancı devletlere karşı tutumu, tutuklamalar, yeni kurulacak olan Türk devletinin ilk sinyalleri bazı tarihsel

belgelere dayandırılarak verilmektedir. Daha önce de belirttiğimiz gibi romandaki ara bölümlerin başında gazete haberleri yer almaktadır. Bunlar, dönemin ileri gelen gazetelerinin önemli bularak yayımladığı tarihsel haberlerdir:

“Sultanahmet Mitingine yüz bin kişi iştirak etti. Hatiplerden Halide Edip Hanım, halkı ‘sancağımıza, ecdadımızın namusuna ihanet etmeyeceğimize’ dair yemin ettirdi.” (İlhan, 2003, 67). Ayrıca romanda yabancı kuvvetlerle Türk askeri arasında yapılan çatışmalardan da bahsedilmektedir:

“... Erkan-ı Harbiye’ye Aydın’da bulunan 57. Fırka’dan rapor ediliyor, kumandan Miralay Şefik Bey tarafından! Fırarlar sebebiyle, Fırka karargâhunun mevcudu 10 zabitle 43 nefere düşmüş...” (İlhan, 2003, 116-118). Romanın ikinci bölümünde tarihsel olarak geriye dönüşler vardır: 1909. Abdi Bey, Paris’e gider ve tesadüfi ilişkiler neticesinde İttihat ve Terakki’ye katılır. Bu durum, cemiyetin sağlam olmayan temeller üzerine kurulduğunu gösterir. (Çelik, 2009, 139) Sonraki sayfalarda, ileride Milli Mücadele’ye katılacak olan Münif Sabri ile karşılaşırız. Romanın devam eden sayfalarında tarihsel olaylar sırayla verilmeye devam edilir. 31 Mart Vakası’ndan ve bunun üzerine yazılan gazete yazılarından bahsedilir. O dönemde kurulan cemiyetlerden ve bu cemiyetlerin faaliyetlerinden bahsedilerek ikinci bölüm tamamlanır.

Son bölümde olaylar yine 1919 senesinde cereyan etmektedir. Bu bölümde Mustafa Kemal’in, Osmanlı hükümetinin İstanbul’a dön çağrısını reddetmesi gibi tarihsel olaylar bulunur. Ayrıca Ahmet Ziya ve Münif Sabri’nin de gizli yollarla Milli Mücadele’ye destek olduklarını öğreniriz. Diğer yandan İngilizlerin İstanbul’a gelmeleri ve Osmanlı’yı bitmiş bir devlet olarak görmeleri ele alınır. Amerika’nın tüm bu durumlara nesnel müdahale ettiğini de Wilson ilkelerinin bu bölümde verilmesiyle öğrenmiş oluruz. Tüm bu tarihsel kurgu verilirken dönemin sosyal hayatından ve Münif Sabri ile Neveser’in aşkıdan da bahsedilir. Münif Sabri, Neveser ile aşkını yaşamaya başlar ancak vatanın daha öncelikli olduğunu düşünerek kendini bu yolda feda eder:

“... harb bitmedi Neveser, gayr-ı muayyen bir zemine intikal etti. Vatani, hasm-ı biamanına suhuletle terk etmek bize yakışmaz! Şerait, ne kadar aleyhimize tecelli ederse etsin, vuruşmak azmindeyiz.” (İlhan, 2003, 363-364).

Bu alıntıda da görüleceği üzere Münif Sabri Milli Mücadele uğruna kendi hayatından, hayallerinden geçecek kadar cesur bir kişiliğe sahiptir. Zaten romanın sonuna geldiğimizde onun bu uğurda öldüğünü öğreniyoruz.

Romanda dikkat çeken bir başka husus ise Neveser tarafından duyulan ezan sesidir. Bu ses onda Milli Mücadele ruhunu uyandırması açısından önem taşır:

“Dersaadet’te sabah ezanları!.. Boğaziçi’ndeki düşman zırlıların; Pera’da, Tatabla’da, Ayastefanos’ta, kaldırımları döve döve devriye gezen ‘düşman’ inzibatlarının; Haydarpaşa ve Sirkeci garlarına, limana, kara ve deniz gümrüklerine, posta ve telgraf idaresine çöreklenmiş ‘düşman’ zabitlerinin üzerinde, yalnız onlardır ki şehrin, asıl sahiplerinin elinden hala çıkmadığını duyurmaktadır.” (İlhan, 2003, 369).

Vatanperverler: Necdet - Münif Sabri

Mütareke Dönemi'ni işleyen romanlardan *Sodom ve Gomore'*de Milli Mücadele'yle ve bu yıllarda meydana gelen tarihsel olaylarla ilgili pek bilgi yer almaktadır. Yalnız Necdet'in anlık duygulanmalarında Milli Mücadele ruhunu hissedebiliyor ve daha çok bu mücadele ruhundan uzak kalanların hayatına, sapık ilişkilerine, İngilizlerle olan münasebetlerine tanık oluyoruz.

Dersaadet'te Sabah Ezanları romanında ise tarihsel olgulardan belgeler ışığında haberdar edilirim. Neredeyse her bölümde tarihsel gerçekliklerden söz edilir. Bu gerçeklikler Neveser - Abdi Bey - Münif Sabri ilişkisiyle bir arada ilerlemektedir. Hatta bazen bu şahısların arka planda kaldığı; yoğun bir şekilde Milli Mücadele teşkilatlanmasından, mitinglerden, kurulan cemiyetlerden söz edildiği görülmektedir. Bu, Attila İlhan'ın belgeleri tarihi romanları içerisinde kullanım şeklidir. Böylece "yazar, yıllardır ilgilendiği kültür ve tarih yorumunu bir roman türü düzeyinde estetik alana aktar"ır (Aytaç, 1990, 271). Yakup Kadri ise tarihsel gerçeklikleri, bir aile etrafında yaşanan sosyal çöküntü ve çarpıklıkları göstererek verir.

Her iki romanda da Milli Mücadele'yi temsil eden erkek karakterler vardır. *Sodom ve Gomore* romanında bu kişi Necdet'tir; *Dersaadet'te Sabah Ezanları* romanında ise Münif Sabri'dir. İkisi de olumlu tiplerdir. Necdet de Münif Sabri de Milli Mücadele'yi savunan, ahlak bakımından sağlam kişilerdir. Ancak yine de ayrılıkları bazı noktalar vardır. Necdet pasif bir kişiliktir; Milli Mücadele ruhuna inanır, ama bunun için bir çaba göstermez. Sadece mücadeleyi kazanacakları günü bekler. Sokakta gördüğü kötü manzaralardan etkilenir; böyle anlarda okuyucu onun bir şeyler yapmasını, cepheye katılmasını veya İstanbul'da herhangi bir faaliyette bulunmasını bekler. Çünkü Necdet, gördüğü kötü manzaralar karşısında heyecanlanmakta ve öfkelenmektedir. Fakat okuyucunun bu beklentisinin aksine o, hiçbir şey yapmadan yaşamına olduğu gibi devam eder:

"Necdet, her başı sıkıya gelince veya içindeki isyan duygusu böyle her taştıkça Anadolu'yu düşünürdü. Bu, onda bir müminin ezeli adaleti bekleyişi, ezeli adaleti çağırışı gibi bir şeydi. 'Bir gün, bir gün mutlaka gelecekler, bu çamuru, bu kokuşmayı, silip süpürecekler,' derdi." (Karaosmanoğlu, 2002, 259).

Görüldüğü gibi Necdet, bir gün her şeyin düzeleceğine inanır, ama bunun için kendisi bir çaba ortaya koymaz; yalnızca bekler:

"Kendisi de bunun farkındaydı. Bazen o da yanan bu ateşe katılmak isteğini dile getirirdi: 'Ne dersin oraya gidip ölmek fırsatını da mı kaybettim?'" (Karaosmanoğlu, 2002, 263).

Necdet'in bu pasif kişiliğinin aksine Münif Sabri oldukça aktiftir. Küçük yaşlardan itibaren sosyalist bir yapıya sahip olan Münif Sabri, direnişin içinde yer alır. Hatta bunun uğruna sevdasını yaşamayı erteler; öncelikle vatanın kurtuluşunu düşünür ve onun uğruna canını feda eder. Münif Sabri, doğru bildikleri için savaş veren mücadelecilerdir. İstanbul'da Anadolu'ya istihbarat sağlar, eylemlere katılır. Fakat Münif Sabri, Necdet gibi Milli Mücadele'nin kazanıldığını öğrenemez ve zaferden önce öldürülür.

Sonuç

Konunun işlenişi, anlatım tekniği ve çizilen karakterler bakımından farklılıklar arz etmekle birlikte Yakup Kadri'nin *Sodom ve Gomore* romanı ile Attila İlhan'ın *Dersaadet'te Sabah Ezanları* isimli romanı, aynı tarihi dönemden hareketle kaleme alınan eserlerdir. İstanbul'un işgal edildiği Mütareke yılları ele alınırken Yakup Kadri'nin bunu daha çok romancı kimliğini ön planda tutarak sunmaya çalıştığı görülür. Attila İlhan ise bu tarihi dönemi kurgularken daha çok belgeleri merkeze almıştır. Söz konusu romanların yayımlandığı tarihler dikkate alınursa yazarların farklı anlatım şekillerini tercih etmeleri daha anlaşılır olacaktır. Nitekim Yakup Kadri, Milli Mücadele yıllarını yaşamış biri olarak daha çok bu dönemde yaşayan farklı karakterlerin tahlili üzerinden bir anlatıma yönelmiş; Necdet ve Leyla gibi kurgusal kişiliklerin yaşamı odaklı bir roman yazmayı seçmiştir. Attila İlhan ise romanında, dönemin tarihi ve siyasi gelişmelerine daha ağırlıklı olarak yer vermiştir. Öte taraftan o da romanında Münif Sabri ve Abdi Bey gibi sembolik kişiler üzerinde durmuştur. Romanlarda ön plana çıkan karakterler arasında bazı yönlerden benzerlikler bulunduğu gibi bazı yönlerden de derin farklılıklar göze çarpmaktadır. "Vatansever insan"ı temsil eden kişiler *Sodom ve Gomore*'de Necdet; *Dersaadet'te Sabah Ezanları*'nda ise Münif Sabri'dir. Münif Sabri, Milli Mücadele'ye katkıda bulunan hatta bu uğurda canını feda eden bir karakter olarak kurgulanmıştır. Oysa Necdet, tüm kalbiyle mücadeleyi desteklediği ve zaferi heyecanla beklediği halde hiçbir şey yapmaz. Ayrıca her iki romancının da dönemin çökmüş sosyal yapısına nüfuz ettiklerini belirtmek gerekir.

Kaynakça

- AKI, Niyazi (2001). *Yakup Kadri Karaosmanoğlu: İnsan-Eser-Fikir- Üslup*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- AYTAÇ, Gürsel (1990). *Çağdaş Türk Romanları Üzerine İncelemeler*, Gündoğan Yayınları, Ankara.
- ÇELİK, Yakup (2009). *Karanlıktan Aydınlığa: İttihat ve Terakki - Milli Mücadele Çizgisinde Türk Romanına Bakış*, Otorite Yayınları, Ankara.
- ENGİNÜN, İnci (2007). *Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923)*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- ERDOĞAN, Tamer (2005). *Türk Romanında Mütareke İstanbul'u*, Kanat Yayınları, İstanbul.
- İLHAN, Attilâ (2003). *Dersaadet'te Sabah Ezanları*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- KARAOŞMANOĞLU, Yakup Kadri (2002). *Sodom ve Gomore*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- NACİ, Fethi (2008). *Yüz Yılın Yüz Türk Romanı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- TÖRENEK, Mehmet (2002). *Türk Romanında İşgal İstanbul'u*, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- YAÇIN, Alemdar (2006). *Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı*, Akçağ Yayınları, Ankara.

TWO NOVELS IN TERMS OF EDITING THE HISTORY: SODOM AND GOMORE AND MORNING EZANS IN DERSAADET

Melih ERZEN*

Abstract

Numerous novels over the years of the War of Independence have been written in Turkish Literature. Most of these novels have similarity to each other. The changes occurred in Istanbul immediately after the truce (1918), the difference of the attitude that people struck in the face of the country and society have been processed again in many novels. The two novels we have discussed in this review have focused on the truce period of Istanbul. Yakup Kadri Karaosmanoğlu is a literary figure who in all its details witnessed the truce period. However, Attilâ İlhan has learned the truce period of Istanbul from the sources. In this case, there is a period to be addressed with two different perspectives.

Key Words: Turkish Novel, Attilâ İlhan, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Sodom and Gomore*, *Morning Ezans in Dersaadet*, Istanbul in Turkish Novel, Relationship of History - Novel